संस्कृतम्

(309)

समयः —होरात्रयम्]　　　　　　　　　　　　　　[पूर्णाङ्काः —100

निर्देशाः — (i) अस्मिन् प्रश्नपत्रे **द्वौ** खण्डौ स्तः। खण्ड—क (केन्द्रिक पाठ्यक्रमः), खण्ड—ख (वैकल्पिक–I एवं वैकल्पिक–II) स्तः।

(ii) खण्ड—क अनिवार्यः। अस्मिन् खण्डे *20* प्रश्नाः सन्ति।

(iii) खण्ड—ख **एकः** एव वैकल्पिकः समाधेयः।

(iv) खण्ड—क कृते *85* अङ्काः, खण्ड—ख संस्कृतं संस्कृतिश्च अथवा प्रयोजनमूलकसंस्कृतम् इति वैकल्पिकयोः केवलम् एकः एव वैकल्पिकः समाधेयः। अस्य कृते *15* अङ्काः निर्धारिताः।

खण्ड—क

केन्द्रिक पाठ्यक्रमः

1. अधोलिखितेषु कस्यचि**देकस्य** पाठस्य सारं षड्वाक्येषु लिखत—　6

(क) क्रोधोऽनर्थकारकः

(ख) पतन्ति परपीडकाः

(ग) राजते खलु कन्याकुमारी

2. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत—　1×4=4

ते चत्वारः सखायः वर्त्तिकाः गृहीत्वा हिमालयं प्रति अगच्छन्। तदा एकस्य जनस्य हस्तात् वर्त्तिका अपतत्। तदनु यावत् स भूमिं खनति तावत् ताम्रं निस्सरति। अहो! गृह्यतां स्वेच्छया ताम्रं स उच्चैः अवदत्। अन्ये अवदन्—भो मूढ! किम् अनेन ताम्रेण?

प्रश्नाः

(क) चत्वारः सखायः कुत्र अगच्छन्?

(ख) कस्य हस्तात् वर्त्तिका अपतत्?

(ग) ताम्रं कुतः निस्सरति?

(घ) अन्ये किम् अवदन्?

3. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उचितमुत्तरं चित्वा लिखत— 1×4=4

(क) कन्याकुमार्या कः हतः?

(महिषासुरः / बाणासुरः)

(ख) गुरुजनानां कथं विधानि चरितानि शिष्येण उपास्यानि?

(सुचरितानि / दुश्चरितानि)

(ग) वैज्ञानिकाः अन्तरिक्षात् कस्याः सौन्दर्यं वर्णितवन्तः?

(नद्याः / पृथिव्याः)

(घ) ग्रहाणां वर्णनं कस्मिन् शास्त्रे वर्तते?

(धर्मशास्त्रे / ज्योतिषशास्त्रे)

4. (क) रेखाङ्कितपदमाश्रित्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत— 1×2=2

(i) द्वीपं परितः सागराणां शोभा अवर्णनीया अस्ति।

(ii) भोजस्य राज्ये कोऽपि जनः पापनिरतः नासीत्।

(ख) प्रश्नान् उत्तरत— 1×2=2

(i) सुश्रुतः कस्य शिष्यः आसीत्?

(ii) दुर्वाससः शापात् सरस्वती कुत्र आगता?

5. एतत् कथनं कः कं प्रति कथयति? 2

(क) भोः पुत्राः, युष्माभिः नानादेशान् पर्यटद्भिः किं विचित्रं दृष्टम्?

(ख) साधवः परदुःखेन दुःखिनः भवन्ति।

6. अधोलिखितपद्यांशद्वयं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत— 2+2=4

(क) अस्त्युत्तरस्यां दिशि देवतात्मा, हिमालयो नाम नगाधिराजः।
पूर्वापरौ तोयनिधी वगाह्य स्थितः, पृथिव्या इव मानदण्डः॥

प्रश्नौ

(i) हिमालयः कस्यां दिशायां स्थितोऽस्ति?

(ii) हिमालयः कस्या मानदण्ड इव स्थितः अस्ति?

(ख) तृणानि भूमिरुदकं वाक्चतुर्थी च सूनृता।
एतान्यपि सतां गेहे नोच्छिद्यन्ते कदाचन॥

प्रश्नद्वयम्

(i) सज्जनाः अतिथीनां मानं केन वचसा कुर्वन्ति?

(ii) सतां गेहे कति वस्तूनि नोच्छिद्यन्ते?

7. अधोलिखितयोः अन्वयद्वयोः रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत— 2

(क) सन्तोषामृततृप्तानां यत् सुखं शान्तचेतसाम्।
कुतस्तद् धनलुब्धानामितश्चेतश्च धावताम्॥

अन्वयः —

सन्तोषामृततृप्तानां, शान्तचेतसाम्, यत् ________ *(i)* तत् इतः च इतः च ________ *(ii)* धनलुब्धानाम् कुतः।

(ख) नित्यं स्नेहार्द्रशिरसः, शिरःशूलं न जायते।
न खालित्यं न पालित्यं न केशाः प्रपतन्ति च॥

अन्वयः —

स्नेहार्द्रशिरसः, नित्यं शिरःशूलं, न ________ *(i)*।
न खालित्यं, न ________ *(ii)*, न च, केशाः, प्रपतन्ति।

8. अधोलिखितपद्यांशद्वयस्य भावार्थयोः रिक्तस्थानानि पूरयत— 2

(क) विभवे सति किं प्रशस्तमौदार्यम्?

भावार्थः —

विभवे सति किं प्रशस्तम्? ———।

(ख) प्रवान्ति वाताः समुदीर्णवेगाः।

भावार्थः —

वर्षाकाले वाताः कथं प्रवान्ति? ———।

9. पद्यांशं 'अ' स्तम्भात् 'ब' स्तम्भेन सह मेलयत— 2

स्तम्भ—अ		स्तम्भ—ब	
(i)	पूजितं ह्यशनं नित्यम्	(क)	ब्रूते यश्चानृतं शश्वत्
(ii)	उत्तमाः मानमिच्छन्ति	(ख)	मध्ये यस्तस्य तिष्ठति
(iii)	न तस्यादिर्न तस्यान्तः	(ग)	बलमूर्जं च यच्छति
(iv)	को न प्रत्येतव्यो	(घ)	मानो हि महतां धनम्

10. 'काले फलति सौभाग्यम्' इति नाटके राजा साधुं, व्यापारिणं, नर्तकीं च लब्धदत्तस्य पार्श्वे किमर्थं क्रमशः प्रेषयति इति प्रश्नस्य उत्तरं षड्वाक्येषु लिखत। सहायतायै बिन्दव दत्ताः — 6

बिन्दवः

लब्धदत्तः, प्राणरक्षां, राज्ञः, किमपि, न, एकदा, राजा, बीजपूरं, फलं, सः, उदरपूरणाय, विक्रीतवान्, त्रिभ्यः, जनेभ्यः सन्तोषवृत्तिं, दृष्ट्वा, रत्नपूरितं, फलं तस्मै दत्तवान्।

11. (क) अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत— 1+1=2

राजा : सावेगमिव मे हृदयम्। गच्छ, यथानिर्दिष्टौ चाणूरमुष्टिकौ प्रवेशाय।

भटः : यदाज्ञापयति महाराजः। (निष्क्रान्तः)

राजा : यावदहमपि प्रासादमारुह्य चाणूरमुष्टिकयोर्युद्धं पश्यामि। (आरुह्य) मधुरिके, विघाट्यतां द्वारम्।

प्रतीहारी : यद् भर्त्ता आज्ञापयति।

(राजा प्रविश्योपविशति)
(ततः प्रविशतः चाणूरमुष्टिकौ)

भटः : एष महाराजः। उपसर्पेतां भवन्तौ।

उभौ : (उपेत्य) जयतु भर्त्ता।

राजा : चाणूरमुष्टिकौ सर्वयत्नेन युवाभ्यामानृण्यं कर्त्तव्यम्।

उभौ : शृणोतु भर्त्ता। करणसन्धाबन्धप्रहारैः युद्धविशेषैः सिद्धिं गच्छामः।

प्रश्नाः

(i) 'युवाभ्याम् आनृण्यं कर्त्तव्यम्' इति कंसः कौ प्रति कथयति?

(ii) चाणूरमुष्टिकौ कस्मिन् युद्धविशेषे दक्षौ आस्ताम्?

(ख) *(i)* वनप्रदेशः कीदृशः आसीत्?

(ii) यक्षाणां हृदयपरिवर्त्तनं कथं जायते? 1×2=2

12. अधोलिखितं गद्यांशं पद्यांशं च पठित्वा उभयोः प्रदत्त-प्रश्नान् उत्तरत—

(क) **गद्यांशः**

अथ तां तथा शप्तां सरस्वतीं दृष्ट्वा शापकलकलं निवार्य पितामहः सुधीरम् उवाच, ''ब्रह्मन्, न खलु साधु-सेवितोऽयं पन्थाः येनासि प्रवृत्तः। क्षमा हि मूलं सर्वतपसाम्। परदोषदर्शनदक्षा दृष्टिरिव कुपिता बुद्धिः। न ते आत्मदोषं पश्यति। अतिरोषणश्चक्षुष्मानन्धः एव जनः। न हि कोपकलुषिता विमृशति मतिः कर्त्तव्यम् अकर्त्तव्यम् वा।''

प्रश्नाः

(i) कः शप्तां सरस्वतीं दृष्ट्वा दुर्वाससम् अवदत्? 1

(ii) क्षमा केषां मूलम्? 2

(iii) कोपकलुषिता बुद्धिः किं न विमृशति? 2

(ख) **पद्यांशः**

दुःखेन श्लिष्यते भिन्नं, श्लिष्टं दुःखेन भिद्यते।
भिन्ना श्लिष्टा तु या मैत्री, न सा स्नेहेन वर्तते॥

प्रश्नाः

(i) कीदृशी मैत्री दुःखेन श्लिष्यते? 1

(ii) घनिष्ठा मैत्री कथं भिद्यते? 2

(iii) स्नेहेन का मैत्री न वर्तते? 2

13. मञ्जूषापदसहायतया 'प्रातःकालः' इति विषयमधिकृत्य दशवाक्यानि लिखत। 1×10=10

मञ्जूषा
सूर्यः, खगाः, कलरवं, जनाः, उत्थाय, भ्रमणाय, विद्यार्थिनः, विद्यालयं, मार्गेषु, जनाः, स्व-स्वकार्ये, वृद्धाः, स्त्रियः, उद्यमिनः, उद्योगं।

14. भवान् सौरभः। भवतां विद्यालये संस्कृतपुस्तकानां न्यूनता अस्ति। तदर्थं विद्यालयस्य प्राचार्यं प्रति पत्रं लिखत। 6

15. भवान् रोगग्रस्तः अस्ति। अतः चिकित्सकस्य समीपं गत्वा कथं संवादं करिष्यति? तदर्थं चत्वारि वाक्यानि लिखत। 1×4=4

16. रेखाङ्कितपदे सन्धिच्छेदं कुरुत— 1

(क) तं स गोमायुरालोक्य स्नेहादागतसम्भ्रमम्।

(ख) जयेत् कदर्यं दानेन, जयेत् सत्येन चानृतम्।

17. (क) को हन्ति करिणां कुलम्? अत्र रेखाङ्कितपदे का विभक्तिः? किं च मूलपदम्? 2

(ख) यथानिर्दिष्टं कुरुत— 1+1=2

(i) चतुर्थः जनः कीदृशं पुरुषम् अपश्यत्?

(रेखाङ्कित क्रियापदं लट्लकारे परिवर्त्य लिखत)

(ii) सः अपि रत्नमयीं भूमिम् अलभत।

(रेखाङ्कितपदं लट्लकारे परिवर्त्य लिखत)

(ग) यथानिर्दिष्टं वाच्य-परिवर्तनं कुरुत— 1

बलरामेण मुष्टिकः हन्यते। (कर्तृवाच्ये)

अथवा

राज्ञा लब्धदत्ताय फलं दीयते। (कर्तृवाच्ये)

18. समुचितपदनिर्माणं कृत्वा रिक्तस्थानं पूरयत— 1×5=5

(क) एकोऽपि वृक्षः राजाज्ञां विना ——— न शक्यते। (छिद् + तुमुन्)

(ख) ——— रक्ष्यते वनम्। (व्याघ्र + उचित-विभक्ति)

(ग) ——— नृपः क्रूरः आसीत्। (किम् + उचित-विभक्ति)

(घ) हिमालयस्य ——— दर्शनीया अस्ति। (उच्च + तल्)

(ङ) विविधानि —— कुत्र सन्ति? (नक्षत्र + उचित-विभक्ति)

19. रेखाङ्कितपदस्य विग्रहं कृत्वा लिखत— 2

(क) किं गुरुताया मूलं यदेतदप्रार्थनं नाम।

(ख) प्रियहितवचनस्य धर्मनिरतस्य।

20. अधोलिखितवाक्ये **एकम्** अव्ययम् **एकम्** उपसर्गं च चित्वा लिखत— 2

(क) जलयात्रा उत्सवः कदा आयोज्यते?

(ख) गीतायां कर्मणः महत्त्वं प्रतिपादितम्।

खण्ड—ख

वैकल्पिक–I

(संस्कृतं संस्कृतिश्च)

21. अधोलिखितकाव्यानां तेषां लेखकैः सह मेलनं कृत्वा लिखत— 2

'अ'		'ब'	
(i)	जानकीजीवनम्	(क)	रामभद्राचार्यः
(ii)	इंदिरागांधीचरितम्	(ख)	जी० बी० पल्सुले
(iii)	श्रीभार्गवराघवीयम्	(ग)	राजेन्द्रमिश्रः
(iv)	जवाहरज्योतिमहाकाव्यम्	(घ)	सत्यव्रतशास्त्री

22. अधोलिखितप्रश्नान् उत्तरत—

(क) अधोलिखितसंख्यानां कृते संस्कृतपदानि लिखत— 2

10^3, 10^4, 10^7, 10^{10}

(ख) शून्यस्य अवधारणा सर्वप्रथमं कुत्र प्राप्यते? तस्य संकेतः कस्मिन् ग्रंथे प्राप्यते? 2

(ग) संस्कृतवाङ्मये श्रीपतिः नामकस्य प्रसिद्धगणितज्ञस्य ग्रंथनाम लिखत। 2

(घ) भावमिश्रेण विरचिते 'भावप्रकाशः' इति नामके ग्रंथे कस्याः चिकित्सायाः वर्णनं विद्यते? 1

23. संस्कृतस्य लौकिकं रूपं कस्मात् ग्रन्थात् प्रारभते? 2

24. (क) भारतीयसंस्कृतौ शरीरम् अतिरिच्य कस्य सत्ता स्वीक्रियते? 1

(ख) चत्वारः वर्णाः केन नाम्ना ज्ञायन्ते? 2

(ग) संस्काराः कति संख्याकाः भवन्ति? 1

वैकल्पिक–II

(प्रयोजनमूलकसंस्कृतम्)

21. अधोलिखितवाक्येषु रिक्तस्थानानि पूरयत— 1×4=4

(क) वैदिकशब्दानां ज्ञानं ——— इति वैदिककोशेन एव भवति।

(ख) सूर्यचन्द्रग्रहणकालः ——— सम्बन्धि चिन्तनं वर्तते।

(ग) भौतिकं रसायनं, रत्नविज्ञानादीनि ——— सन्ति।

(घ) संस्कृतज्ञानां कृते ——— पर्याप्ताः अवसराः सन्ति।

22. अधोलिखितप्रश्नान् उत्तरत— 1×4=4

(क) 'ज्ञानदर्शनम्' इति कस्य प्रणाली अस्ति?

(ख) जनसञ्चारस्य वैद्युदान्विकमाध्यमः कतिविधः अस्ति?

(ग) संस्कृतभाषायां निर्मितस्य प्रथमचलचित्रस्य नाम किमस्ति?

(घ) श्रावणमासस्य पौर्णमास्यां कः दिवसः आयोज्यते?

23. त्रैमासिकी पत्रिका का भवति? एकस्याः त्रैमासिकपत्रिकायाः नामोल्लेखं कुरुत। 2

24. (क) पत्रपत्रिकासु केषां संयोजनेन पत्रिकाया मनोरंजकता वर्द्धते? 1

(ख) आकर्षकस्य शीर्षकस्य का उपयोगिता? 1

(ग) मुद्रणत्रुटिशोधनाय चिह्नीकरणं कथं क्रियते? 1

(घ) '—' चिह्नं कस्य अभिप्रायस्य कृते प्रयुज्यते? 1

(ङ) सुस्पष्टानां चिह्नानाम् अभावे का संभावना भवति? 1

For any help and enquiry realted to NIOS please contact SS Coaching at 9839065533